

บอกกล่าว...ข่าวกฎหมาย

การดำเนินคดีปกครองของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา

วินัย สุขศรี

กลุ่มกฎหมายอาหารและยา

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา

1. ลักษณะของคดีปกครอง

คดีปกครอง หมายถึง คดีที่จะต้องฟ้องและดำเนินคดีในศาลปกครอง ซึ่งมีข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายหนึ่งกับเอกชน หรือหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกฝ่ายหนึ่ง โดยพิพาทกันในเรื่องเกี่ยวกับกฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย การละเลยต่อหน้าที่หรือการปฏิบัติหน้าที่ที่ล่าช้าเกินสมควร การกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย กฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งอื่น และสัญญาทางปกครอง ซึ่งตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดี 6 ประเภท ดังต่อไปนี้

(1) คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดเนื่องจากการกระทำโดยไม่มีอำนาจ หรือนอกเหนืออำนาจหน้าที่ หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือโดยไม่ถูกต้องตามรูปแบบ ขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้น หรือโดยไม่สุจริต หรือมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็น หรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ

(2) คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

(3) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิด หรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย

หรือจากกฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

(4) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

(5) คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฟ้องคดีต่อศาลเพื่อบังคับให้บุคคลต้องกระทำ หรือละเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด

(6) คดีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครอง

นอกจากนี้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 วรรคสอง กำหนดคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองด้วยคือการดำเนินการเกี่ยวกับวินัยทหาร การดำเนินการของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ และคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลภาษีอากร ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลล้มละลาย หรือศาลชำนาญพิเศษอื่น

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 3 ให้คำนิยาม “หน่วยงานทางปกครอง” หมายความว่า กระทรวง ทบวง กรม ส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรม ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ และให้หมายความรวมถึงหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจทางปกครองหรือให้ดำเนินกิจการทางปกครอง และ “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หมายความว่า (1) ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง คณะบุคคล หรือผู้ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงาน

ทางปกครอง (2) คณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาท คณะกรรมการหรือบุคคลซึ่งมีกฎหมายให้อำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใดๆ ที่มีผลกระทบต่อบุคคล และ (3) บุคคลที่อยู่ในบังคับบัญชาหรือในกำกับดูแลของหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐตาม (1) หรือ (2) ดังนั้น เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นเกี่ยวกับการกระทำของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย องค์กรที่มีอำนาจในการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐตามกฎหมายไทย ได้แก่ ศาลปกครอง

โดยในกรณีที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกฟ้องต่อศาลปกครอง ตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 42 เมื่อศาลปกครองมีคำสั่งรับคำฟ้องไว้พิจารณาพิพากษาแล้ว ศาลปกครองจะมีคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทำคำให้การ โดยผู้ถูกฟ้องคดีจะต้องยื่นคำให้การโดยชัดแจ้ง แสดงการปฏิเสธหรือยอมรับข้อหาที่ปรากฏในคำฟ้องและคำขอท้ายฟ้องและเหตุแห่งการนั้น พร้อมส่งพยานหลักฐานตามที่ตุลาการเจ้าของสำนวนกำหนดภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำฟ้องหรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดตามข้อ 43 หากผู้ถูกฟ้องคดีไม่ยื่นคำให้การพร้อมพยานหลักฐานภายในระยะเวลาที่กำหนดถือว่าผู้ถูกฟ้องคดียอมรับข้อเท็จจริงตามข้อหาของผู้ฟ้องคดี และศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาต่อไปได้ตามที่เห็นเป็นการยุติธรรมตามข้อ 46

ดังนั้น ในการจัดทำคำให้การเพื่อยื่นต่อศาลปกครองนั้นถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกรณีที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกฟ้องคดีเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงแก่ศาลปกครองว่าการกระทำของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งในการทำคำให้การจะต้องยื่นคำให้การพร้อมพยานหลักฐานภายในระยะเวลาดำเนินการด้วย เพราะมิฉะนั้นศาลจะถือว่ายอมรับข้อเท็จจริงตามข้อหาของผู้ฟ้องคดีซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่ราชการได้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้จัดทำคำให้การแทนหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายปกครองและขั้นตอนวิธีพิจารณาคดีในศาลปกครอง

2. การดำเนินคดีปกครองหน่วยงานของรัฐ

สำหรับแนวทางในการดำเนินคดีปกครองของส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐนั้นเดิมคณะรัฐมนตรีได้กำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2549 เห็นชอบตามที่สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเสนอตามหนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีด่วนมาก ที่ นร 0505/ว 184 ลงวันที่ 14 ธันวาคม 2549 เรื่อง การปรับปรุงมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การดำเนินคดีอาญา คดีแพ่ง และคดีปกครอง ให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นคู่กรณีในคดีปกครอง หากเจ้าหน้าที่หรือนิติกรที่มีความรู้ความสามารถอยู่แล้วและประสงค์จะดำเนินคดีปกครองเอง ก็ให้ดำเนินคดีปกครองเองจนถึงที่สุด แต่ถ้าไม่มีเจ้าหน้าที่หรือนิติกรดังกล่าว หรือมีแต่ประสงค์ให้พนักงานอัยการดำเนินการแทน ให้ทำความตกลงกับพนักงานอัยการให้ดำเนินคดีแทนโดยเร่งด่วน หากเป็นกรณีที่ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ก็ให้ว่าจ้างทนายความผู้เชี่ยวชาญได้ โดยขอความเห็นชอบจากอัยการสูงสุด หรือผู้แทนที่อัยการสูงสุดมอบหมาย และหากมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ให้ทำความตกลงกับสำนักงบประมาณในเรื่องค่าใช้จ่ายด้วย

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2561 เห็นชอบตามสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเสนอให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2549 เนื่องจากได้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพิจารณาชี้ขาดการยุติข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐและการดำเนินคดี พ.ศ. 2561 ซึ่งได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการดำเนินคดีปกครองไว้โดยเฉพาะ สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจึงได้เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อปรับปรุงมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการดำเนินคดีดังกล่าว เพื่อให้มติดังกล่าว คณะรัฐมนตรีมีความชัดเจนและไม่ซ้ำซ้อนกับระเบียบดังกล่าว ดังนั้น ปัจจุบันแนวทางในการดำเนินคดีปกครองหน่วยงานของรัฐจะต้องปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพิจารณาชี้ขาดการยุติข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐและการดำเนินคดี พ.ศ. 2561 ซึ่งใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 7 มีนาคม 2561 เป็นต้นไป

สำหรับการดำเนินคดีปกครองตามระเบียบสำนัก
รัฐมนตรีว่าด้วยการพิจารณาชี้ขาดการยุติข้อพิพาทระหว่าง
หน่วยงานของรัฐและการดำเนินคดี พ.ศ. 2561 ข้อ 25
ได้กำหนดว่าในกรณีที่หน่วยงานของรัฐมีข้อโต้แย้งกับเอกชน
เป็นคดีปกครองหรือกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐตกเป็นคู่กรณี
ในคดีปกครอง ให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ
ที่เป็นคู่กรณีส่งเรื่องให้สำนักงานอัยการสูงสุด หรือพนักงาน
อัยการซึ่งมีหน้าที่และอำนาจดำเนินคดีปกครองโดยตรง
ดำเนินการ เว้นแต่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น
มีเจ้าหน้าที่หรือนิติกรซึ่งมีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว
และประสงค์จะดำเนินคดีเองก็ให้ดำเนินการได้ ซึ่งตาม
ระเบียบดังกล่าวในกรณีที่หน่วยงานของรัฐมีข้อโต้แย้งกับ
เอกชนเป็นคดีปกครองหรือกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐตกเป็น
คู่กรณีในคดีปกครอง สามารถพิจารณาแยกได้เป็น 2 กรณี
ดังนี้

(1) หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่มี
เจ้าหน้าที่หรือนิติกรซึ่งมีความรู้ความสามารถจะต้องส่งเรื่อง
ให้สำนักงานอัยการสูงสุดหรือพนักงานอัยการซึ่งมีหน้าที่
และอำนาจดำเนินคดีปกครองโดยตรงดำเนินการ

(2) หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐมี
เจ้าหน้าที่หรือนิติกรซึ่งมีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว
และประสงค์จะดำเนินคดีเองก็ให้ดำเนินการได้ ดังนั้น
ถ้าหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐมีเจ้าหน้าที่หรือ
นิติกรซึ่งมีความรู้ความสามารถอยู่แล้วก็สามารถที่จะ
ดำเนินการทางปกครองเองได้ แต่อย่างไรก็ตาม หากหน่วยงาน
ของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ประสงค์จะดำเนินการเอง
ก็สามารถส่งเรื่องให้สำนักงานอัยการสูงสุดหรือพนักงาน
อัยการซึ่งมีหน้าที่และอำนาจดำเนินคดีปกครองโดยตรง
ดำเนินการได้เช่นเดียวกัน

3. การดำเนินคดีปกครองของสำนักงาน คณะกรรมการอาหารและยา

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เป็นส่วน
ราชการที่มีฐานะเทียบเท่ากรม จึงเป็นหน่วยงานทางปกครอง
ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดี
ปกครอง พ.ศ. 2542 และเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่
ในการบังคับใช้กฎหมายต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติยา

พ.ศ. 2510 พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522
พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 พระราชกำหนด
ป้องกันการใช้สารระเหย พ.ศ. 2533 พระราชบัญญัติ
วัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติเครื่องมือแพทย์
พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2558 และ
พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2559
จึงอาจถูกฟ้องเป็นคดีปกครองเพื่อขอให้เพิกถอนกฎ ข้อบังคับ
หรือหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่มีผลบังคับแก่บุคคลทั่วไปซึ่งออกตาม
พระราชบัญญัตินั้นได้ หรือถูกฟ้องเพื่อขอให้เพิกถอน
คำสั่งต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อนสิทธิหน้าที่ของเอกชนหรือ
ผู้ประกอบการหรือที่เรียกว่าคำสั่งทางปกครอง เช่น คำสั่ง
ไม่อนุญาตตั้งโรงงานผลิตอาหาร คำสั่งพักใช้หรือเพิกถอน
ใบอนุญาต คำสั่งยกเลิกเลขสารบบอาหาร ตามพระราชบัญญัติ
อาหาร พ.ศ. 2522 เป็นต้น

นอกจากนี้ ในปัจจุบัน ด้วยกฎกระทรวง ประกาศ
กระทรวงที่ออกโดยคำแนะนำหรือโดยความเห็นชอบของ
คณะกรรมการตามกฎหมายแต่ละฉบับรวม 8 ฉบับ ได้แก่
พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 พระราชบัญญัติอาหาร
พ.ศ. 2522 พระราชกำหนดป้องกันการใช้สารระเหย
พ.ศ. 2533 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535
พระราชบัญญัติเครื่องมือแพทย์ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติ
เครื่องสำอาง พ.ศ. 2558 และพระราชบัญญัติวัตถุที่
ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2559 ซึ่งมีสำนักงานคณะกรรมการ
อาหารและยาเป็นกรรมการและเลขานุการ แต่เมื่อมีการ
ฟ้องคดีต่อศาลปกครอง ผู้ถูกฟ้องคดีขึ้นต่ำอย่างน้อยที่สุด
ย่อมเป็น กระทรวงสาธารณสุข ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 และ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2
ด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้ลงนาม
ในกฎกระทรวง หรือ ประกาศกระทรวง และด้วยกฎหมาย
ทั้ง 8 ฉบับเป็นกฎหมายเฉพาะ ไม่ใช่กฎหมายทั่วไป ดังเช่น
ประมวลกฎหมายอาญา หรือประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ ที่มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษากฎหมาย
ของประเทศ การส่งเรื่องให้พนักงานอัยการแก้คดีปกครอง
อาจไม่สะดวกต้องอธิบายและทำความเข้าใจกับพนักงาน
อัยการ ซึ่งต้องศึกษาทำความเข้าใจกฎหมายก่อน อาจล่าช้า
ไม่สามารถยื่นคำให้การตามระยะเวลาที่ศาลปกครองกำหนด
และด้วยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เป็น

เลขานุการในคณะกรรมการตามกฎหมายทราบเหตุผลความจำเป็น และรายละเอียดทั้งหมดมากที่สุด จึงควรเป็นผู้กร่างคำให้การเพื่อเสนอกระทรวงผ่านปลัดกระทรวงนำเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข เป็นผู้พิจารณาลงนามในคำให้การเป็นส่วนใหญ่ และที่ผ่านมารัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเห็นชอบลงนามตามที่สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาเสนอโดยตลอดทุกครั้ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ไม่เคยไม่เห็นชอบและสั่งการให้ส่งเรื่องให้พนักงานอัยการแก้ต่างตามข้อ 25 แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพิจารณาชี้ขาดการยุติข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐและดำเนินคดี พ.ศ. 2561 จึงถือว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขพิจารณาแล้วเห็นว่า สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยามีเจ้าหน้าที่และนิติกรมีความรู้ความสามารถและประสงค์จะดำเนินคดีเอง เข้าข้อยกเว้นตามข้อ 25 แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพิจารณาชี้ขาดการยุติข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐและการดำเนินคดี พ.ศ. 2561 เช่นกัน เมื่อในทางปฏิบัติ คดีที่กระทรวงสาธารณสุขและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้ถูกฟ้องคดีเจ้าหน้าที่และนิติกรสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยามีความรู้ความสามารถ สามารถกร่างคำให้แก้คดีปกครองได้ และได้รับความเห็นชอบลงนามตามที่เสนอทุกคดี เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วในกรณีที่ผู้ถูกฟ้องคดีเป็นสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา หรือเลขาธิการคณะกรรมการอาหารและยา ที่ผ่านมาเลขาธิการคณะกรรมการอาหารและยา มอบหมายให้เจ้าหน้าที่และนิติกรดำเนินการแก้คดีปกครอง ไม่มีการส่งให้พนักงานอัยการแก้ต่างแต่อย่างใด เว้นแต่มีเหตุพิเศษเป็นการเฉพาะซึ่งมีเพียงบางกรณีเท่านั้น อนึ่ง ขอเรียนว่าตลอดระยะเวลานับตั้งแต่มีการดำเนินการศาลปกครองจนถึงปัจจุบัน ผลคดีปกครอง พบว่า สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยายังไม่เคยแพ้คดีในชั้นศาลปกครองสูงสุด ทำคำให้การในเรื่องดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

1. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 (2542, 10 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 94 ก
2. ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 (2543, 17 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 117 ตอนที่ 108 ก.
3. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพิจารณาชี้ขาดการยุติข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐและการดำเนินคดี พ.ศ. 2561 (2561, 6 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนพิเศษ 49 ง.
4. อำพน เจริญชีวินทร์. *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการฟ้องและการดำเนินคดีในศาลปกครอง*. (2554). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
5. หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ด่วนมาก ที่ นร 0505/ว 184 ลงวันที่ 14 ธันวาคม 2549 เรื่อง การปรับปรุงมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การดำเนินคดีอาญาคดีแพ่ง และคดีปกครอง
6. หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ด่วนที่สุด ที่ นร 0505/ว 221 ลงวันที่ 1 พฤษภาคม 2561 เรื่อง การปรับปรุงมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาคดีแพ่ง และคดีปกครอง

